

JUBILEJNO RAZMIŠLJANJE

Josip Vidmar

Posamezniki, pa tudi širši kolektivi, najrazličnejše združbe, narodi in države, imajo potrebo spominjati se važnih, usodnih dogodkov svojega življenja ali zgodovine. Da je ustanovitev Komunistične partije Jugoslavije v zgodbah jugoslovanskih narodov tak spomina vreden dogodek, o tem pač ne more biti nobenega dvoma. Tudi če ne bi upoštevali njenih začetkov, njene dolgoletne ilegalne eksistence, njenega podtalnega boja v stari Jugoslaviji, ki je poln povsem izjemnega mučeništva in junaštva, dolge vrste žrtev med borci te organizacije, njenega nepodkupljivega vztrajanja na revolucionarnih stališčih, četudi ne bi bili voljni upoštevati vsega tega politično pomembnega in človeško velikega dela, ki je kajpada osnova vsega kasnejšega, nikakor ne more nihče prezreti dejstva, da je bila partija vodilna in odločilna moč našega osvobodilnega boja, ki prav gotovo pomeni največji dogodek in največjo manifestacijo pozitivnih energij jugoslovanskih narodov. Vodila ga je partija, dala mu je enoten in rešilen smisel, enotno organizacijo, enotno armado in enotno progresivno politično vodstvo. Ne bom razlagal podrobnosti o vsem velikem osvobodilnem dogajanju, marveč želim s tem, kar sem tako na kratko opisal, poudariti, da je partija v tem velikem in usodnem obdobju naše zgodovine častno in zmagovito izpolnila nalogo, ki sta jo terjala življenjska volja naših narodov in pogubni čas težke evropske krize ali druge svetovne vojne.

Uspeh je bila zmaga, svoboda. Zdaj smo v povojnem času. Tudi glede tega ne mislim omenjati podrobnosti in vseh faz našega povojnega življenja. Poudariti pa moram predvsem sam koncept naše nove države, ki je gotovo edini rešilni zasutek našega sožitja, ogromno družbeno preureditev, ki se je izvršila in se še vrši, in naposled tisto, kar je marsikomu nemara bolj vidno in očitno od opisanih splošnejših

---

Priobčujemo govor, ki ga je imel na proslavi 40-letnice Zveze komunistov Jugoslavije na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti dne 23. decembra 1959 predsednik akademije Josip Vidmar. Avtor je govor pred natisom v »Sodobnosti« deloma izpopolnil. — Op. ured.

ostvaritev, mogočni napredek vse naše države, o kakršnem pred dvajsetimi leti ni mogel nihče niti sanjati. Tu je elektrifikacija, bogata industrializacija, tu so ceste in železnice in mostovi in ne samo obnova, marveč so nova mesta, nova industrijska središča, ki vstajajo iz tal resnično kakor v pravljici in ki so za mislečega opazovalca obet in celo jamstvo, da se bo najpreprostejši sloj delovnega ljudstva v njih civiliziral in kultiviral, ker nove oblike življenja diktirajo življenju tudi novo vsebino. In kar je še posebno važno: vse to je ustvarjeno z lastnimi močmi in samo z njimi, s trudom, žrtvami, voljo in umom naših ljudi. Tudi ta presenetljivi napredek je zamislila, pobudila in vodila partija, ki s tem ni izvojevala samo pomembne obogatitve naše države, marveč še veliko bolj pomembno moralno zmago: prebujenje in utrditev samozaupanja in samozavesti v naših nerazvitih in zatrtih narodih. In še prebujenje stvarniškega poleta, ki je tako značilen za naše življenje povojnih let.

Če si hočemo glede nekega pojava ustvariti jasno oceno, je zlasti pri zgodovinskih dogodkih včasih priporočljivo, postaviti se za trenutek na popolnoma preprosto in naivno stališče. Tako bom storil tudi v našem primeru. Pred štiridesetimi leti se je sestala, kje, za to podoba niti ni važno, kopica ljudi, ki je ustanovila politično stranko. Ti ljudje so bili v našem življenju sorazmerno neznani, brez ugleda, gotovo pa brez javne avtoritete, da, skoraj brez imena. Stranka, ki so jo ustanovili, je bila kmalu nato razpuščena in prepovedana. Živela je lahko samo v ilegalnem stanju, preganjana od vseh strani, od vladajočih slojev in od vseh faktorjev našega političnega in družbenega sveta, ne da bi pri katerem izmed njih našla le za trohico podpore. O tem ni moglo biti govora. Našla ni niti za trohico razumevanja pri njih, pač pa je bila deležna resnično nečloveškega sovražstva, preganjanja, vzvišenega zaničevanja in prikritega strahu. Petindvajset let kasneje pa naletimo na to zaničevano politično organizacijo v tragičnem zgodovinskem trenutku, ko so vse oficialne in ugledne politične sile klonile ali se celo izdajalsko udinjale sovražniku, takrat naletimo na to zaničevano politično organizacijo na čelu močne jugoslovanske vojske, ki je bila njena stvaritev, ko polaga v bosenskem Jajcu temelje nove države, države, ki jo je treba obuditi od mrtvih in ki jo je treba z novo ureditvijo sploh omogočiti in ji dati novih življenjskih moči. To obuditev tudi uresniči. Zamislimo se v to na kratko povedano povest in zazdeti se nam mora kakor pravljica o tretjem sinu nebojčencu in zmagovalcu, v nepravljичnem svetu, v brutalnem svetu svetovne vojne pa je kratko malo fantastična in osupljiva. In ta naš občutek je gotovo lahko zanesljivo merilo za oceno pojava, za katerega gre.

Iz novejšje evropske zgodovine poznamo dva, tri primere, ki imajo neko navidezno podobnost s tem vzponom Komunistične partije Jugoslavije. Kdor je zadnja desetletja spremljal evropske politične dogodke, je seveda videl primere fašizma in nacizma, katerih nastopi so na prvi pogled tudi presenetljivi in nenavadni. Po svojem naglem vzponu celo prekašajo zgodbo partije. Toda treba si jih je ogledati le nekoliko поблиže in stvari se nam pokažejo v drugi luči. To so gibanja, ki so od vsega početka uživala vsestransko pomoč slojev, ki sta jih ogrožala socialna revolucija in rastoča moč delavstva. Kapital si je v teh gibanjih našel sredstvo za zaslepljevanje in strahovanje delavskih množic. Zato jih je podpiral zelo izdatno s finančnimi sredstvi in z upravno protekcijo. Na poti teh gibanj ni ne žrtev ne junaštva, razen morda žrtev medsebojnega obračunavanja. Njihov uspeh je zasnovan na podžiganju najnižjih instinktov v človeškem srcu od rasne mržnje do osebne grabežljivosti in strasti po nasilju, do popolne moralne neodgovornosti nasproti notranjim nasprotnikom in pripadnikom tujih narodnosti. Eno izmed njihovih gesel se je celo glasilo: vzgoja h krutosti. Ti pokreti so pričeli z nasiljem in z njim končali. Njihova pot je bila kratka, njihova konstruktivnost je bila slepilo, njihov pravi smisel pa je bil zatiranje delavskih gibanj, kolektivno nasilje in kolektivni rop ali agresivna vojna za doseg gospodstva nad svetom. Povzročili so samo strašno razdejanje doma in na tujem. In če sem jih mimogrede omenil, jih nisem zaradi kake primerjave z zgodbo Komunistične partije Jugoslavije, marveč zaradi tega, ker se ob teh potvorbah in spakah le tem jasneje kaže resnična podoba gibanja, o katerem govorim.

V štiridesetih letih svojega obstoja se je Komunistična partija Jugoslavije iz politične stranke razvila v mogočno vsenarodno gibanje in organizacijo, ki jo danes imenujemo Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije. Zamislila je to veliko gibanje, ga uresničila in ostala njegovo vodilno jedro. O zgodovinskih gibanjih, ki se razvijejo do pomembnih razsežnosti, pravi indijski voditelj Nehru v svojem velikem delu »Utrinki iz svetovne zgodovine« takole: »Velika gibanja se oblikujejo skoraj zmeraj okrog jasno začrtane ideologije, ki zraste na nekih načelih in ima jasne smotre in program.« Ta misel je skoraj sama po sebi umljiva; zelo naravna je in preprosta in zdi se mi, da bi jo bilo mogoče ali da bi bilo celo potrebno dopolniti jo in razširiti. Čim večja in globlja je ideologija, tem širša in trajnejša gibanja lahko dviga, in obratno: čim širše, intenzivnejše in trajnejše je neko gibanje, tem večje in pomembnejše stvari nam govori o ideologiji, okrog katere se je oblikovalo. Zdi se mi, da je naravna in preprosta tudi ta misel, ob kateri bi hotel nadaljevati svoje jubilejno razmišljanje.

Komunistična partija Jugoslavije ali današnja Zveza komunistov Jugoslavije je ena od organizacij in eno od gibanj, ki so se razvila okrog ideologije, splošno znane pod imenom marksizem. Ideologijo poznamo vsi, ne bom je razlagal, pač pa bi jo hotel osvetliti z nekih posebnih zrelšč. Stara je več kot sto let in več kot sto let že posega vse intenzivneje v svetovno dogajanje, v katerem postaja vedno bolj važen in usoden faktor. Gibanja, zasnovana na tej ideologiji, eksistirajo v vseh deželah sveta, boreč se povsod za svoj smoter, in v mnogih deželah se njihovi borci zavestno in junaško žrtvujejo in dajejo ne samo osebno svobodo, temveč tudi življenja za stvar, ki je njihovo prepričanje. Tako je bilo tudi pri nas. To pa pomeni, da nam vsa ta gibanja, ki so naposled eno samo veliko mednarodno, trajno in popolnoma izredno intenzivno gibanje, govore tudi velike stvari o ideologiji, v imenu katere so zasnovana. Po svoji sočasnosti in vesoljnosti, po svoji določnosti in smotrnosti nedvomno daleč presegajo vse, kar se je kdaj doslej snovalo v človeštvu. Ali nam ne govori to določno o sekularni pomembnosti ideologije, ki po teh gibanjih preobraža človeško družbo?

Francosko revolucijo leta 1789 in nadaljnjih let smo se navadili imenovati 'veliko revolucijo'. Toda oglejmo si njen značaj. Ali je bila smotrno pripravljena in izvedena? Mislim, da je to komaj mogoče trditi. Bila je spontan izbruh negotovanja in nejevolje nad zgrešenostjo in, če hočete, nepravilnostjo in pokvarjenostjo neke družbe. Kakšna je bila njena ideologija? Resnica je, da jo je pripravljalo veliko mislecev na mnogih sektorjih človeškega umovanja in na različne načine. Toda neke enotne, jasne, smotrne ideologije ni imela in njena gesla, égalité, liberté, fraternité, so gesla brez posebno določne vsebine, dasi vsebujejo veliko propagandne energije. Ker tedaj francoska revolucija ni bila ne zavedno pripravljena ne smotrno organizirana, tudi ni imela svojih mučenicov, kakor jih poznajo vsa marksistična gibanja polpreteklega in današnjega časa: imela pa je žrtve. Njen smisel se je oblikoval šele v dogodkih samih, tako rekoč sproti in njen rezultat je bil dokončni propad fevdalizma in njegovega reda in prehod oblasti v roke tretjega stanu, se pravi meščanstva. En razred je nadomestil drugega in to je bilo tudi vse, kar je bilo takrat in na ta način mogoče. Kajti proces je potekal spontano in tako rekoč slepo, skoraj nezavedno v smer, kamor je po naravi stvari pač tekkel, ne da bi bila komu ta smer jasna vnaprej.

Spričo te podobe, ki mislim, da v bistvu ni napačna, je razlika med veliko revolucijo in marksističnimi revolucijami ali marksističnim revolucionarnim delom očitna. Včeraj in danes revolucionar ve, kaj hoče. Več kot to, oborožen je tudi z vednostjo, z znanjem in celo z resnično

znanostjo o družbenem dogajanju in o njegovih zakonih. Njegova dejanja so lahko ne samo zavedna, marveč tudi smotrna. In če bi imenovana razlika med obema revolucijama obstajala samo v tem dejstvu, v tej jasnosti, bi lahko trdili, da se ta določnost v zgodovini človeštva pojavlja prvič in da človek zdaj prvič v vsej svoji dobi zavedno in na temelju spoznanja odloča o usodi družbe in samega sebe. Že samo to je več kot daljnosežna novost, ki je ni lahko oceniti do kraja. Toda ta razlika ni edina. Kakor francoska revolucija ima tudi današnje revolucionarno gibanje marksistov svoj smoter v izmenjavi dveh razredov v vodstvu družbe. Kakor je v osemnajstem stoletju meščanski razred nadomestil fevdalno plemstvo, tako naj zdaj vodstveni položaj meščanstva prevzame proletariat. Toda spet kolikšna razlika tudi tu! Ne gre samo za družbeno moralno komponento obeh dogodkov, ki je v tem, da se revolucionar danes bori za ostvareitev pravičnega reda za večje število ljudi, in to za ljudi, ki s svojim delom ustvarjajo dobrine neposredno. Gre za mnogo več. Kajti rečeno je, naj oblast prevzame proletariat, toda prevzame naj jo zato, da bo z njo ustanovil — ne svojo vladavino in ero, temveč da bo ustanovil brezrazredno družbo, družbo brez privilegijev in privilegirancev pa tudi brez zapostavljenih, brezpravnih in izkoriščanih. Ta dostavek k postulatam o prevzemu oblasti daje proletarski revoluciji zgodovinsko popolnoma nov značaj in nadvse daljnosežen smisel, ki ga spet ni lahko ne obseči ne izčrpati.

Vsaka velika ideja take vrste, o kakršni govorimo danes, ima več aspektov in več globin. Ravno zaradi tega je lahko dostopna velikemu številu ljudi, ne da bi jim morala biti sprejemljiva na enak način. Zato tudi na različne načine apelira na razne ljudi, ki se ji odzivajo vsak drugače. Mislim, da je to dejstvo ena izmed značilnosti, morda celo nujnih značilnosti velikih in največjih idej. Tako je bilo na primer tudi s krščanstvom. Za veliko ljudi je bilo samo jamstvo za posmrtno življenje in za onstransko plačilo. Za druge je bilo dragoceno kot moralni imperativ, kot napotek za njihove moralne težnje. Za tretje je bilo vseobsežno filozofsko in celo mistično razodetje. Seveda sem tu navedel samo nekaj poglobitvenih tipov človeških odnosov do te ideje, ki pa je bila v svojem dolgem življenju deležna vsakršnih odzivov, čistih in križanih, preprostih in kompliciranih. Tudi marksizem doživlja kot velika, zgodovinsko tvorna ideja različne razlage ali, bolje rečeno, različne odnose v različnih človeških naravah. Možna je pripadnost k marksizmu iz nujnega osebnega interesa, dvignjenega na širši obseg stanovske solidarnosti ali razredne zavesti. Možno je biti pristaš tega nazora zaradi družbene pravičnosti, ki jo vsebuje, se pravi, iz moralnih razlogov. Tudi daljna misel o brezrazredni družbi, se pravi o človeškem

sožitju, ki bo više organizirano in ki bo po medsebojnih odnosih razumnejše in skladnejše, tudi ta predstava je lahko pobuda za priznavanje marksistične misli. In mogoče je biti vnet zanjo tudi zaradi predstav, ki bi jih danes imenoval še humanistično sanjarske, se pravi zaradi predstav, ki jih ima humanistični fantaziji podvržen mislec o bodočem človeku, ki ga bo izoblikovala brezrazredna družba, zasnovana na odpravi zasebne lastnine in vsega, kar je v starih družbah dramilo in krepilo negativne lastnosti v človeku.

Vsi ti odnosi do ideologije marksizma in do gibanj, ki jo skušajo uresničiti, so možni in tudi resnično eksistirajo v posameznikih, v katerih se često križajo in spajajo. Pri najboljših pripadnikih gibanj žive skladno in v celoto zlitih vsi ti momenti vse do najvišjih. Logiko in miselnost teh odnosov večidel poznamo. Saj žive in se izražajo v naši sredini sleherni dan. Zato ju ne bom opisoval. Rad pa bi obrnil vašo pozornost na dve, tri misli tistih, ki sem jih imenoval humanistične sanjače in ki so v zvezi z marksizmom in njegovimi perspektivami razmišljali o človeškem liku bodočnosti. Ti seveda ne govorijo s stvarnim jezikom politike, ki pa nam vendarle pravi na primer: da je smoter revolucije ustvariti brezrazredno družbo in na ta način zgraditi življenjske pogoje, v katerih bo mogel sleherni človek razviti vse moči svoje individualnosti. Za svoj namen sem si izbral dva skrajna primera. Prvi od njiju je primer angleškega pisatelja Oscarja Wilda, ki je na višku svoje slave in vrtoglavih osebnih uspehov v najvišjih londonskih krogih v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja povsem nepričakovano in v strmenje in ogorčenje vsega svojega odličnega bralstva napisal članek: »Človeška duša v socializmu«. V njem govori o socializmu kot naravni in neogibni nujnosti, pri čemer ga kot brezpogojnega pristaša nekoliko snobističnega individualizma predvsem zanima usoda individualnosti v bodoči družbi. Tu nekaj njegovih misli: »Vrednost socializma bo kratko malo samo v tem, da bo predstavljal prehod v individualizem... Lastnina je resnično nekaj povsem škodljivega in to je kajpada razlog, zakaj hoče socializem odpraviti to uredbo. Škodila je individualizmu in ga skalila, da zdaj ne ločijo več človeka od njegove lastnine. Kriva je, da je postala človekov cilj dobiti, ne pa rasti. Izključila je del skupnosti od individualnosti, ker ga je izstradala. Družbenemu delu pa ni dala do individualnosti, ker ga je zavajala in preobremenjevala... Resnične osebnosti so bile prisiljene k uporništvu. Polovico svojih moči so iztrosile v bojih... Treba je obžalovati, da je družba urejena tako, da potiska človeka na tir, na katerem ne more razviti tistega, kar je v njegovi naravi čudovitega, posebnega, očarljivega, in na katerem pogreša pravo radost življenja... Uničenje pri-

vatne lastnine bo imelo za posledico pravi, prekrasni, zdravi individualizem. Nihče ne bo več zapravljal življenja za kopičenje reči in njihovih simbolov. Ljudje bodo živeli. Resnično živeti je najredkejši pojav na tem svetu. Večina ljudi samo eksistira, nič drugega... A kako čudovita bo resnična človeška osebnost, ko se bo smela razviti pred našimi očmi v vsej svoji čistosti. Ne bo več sprta s seboj, ne bo prepričevala nikogar in ne bo se prepirala; ničesar ne bo hotela dokazati. Imela ne bo ničesar in vendarle vse in karkoli ji bodo vzeli, bo le še imela, tako bogata bo. Ne bo se trajno brigala za druge, ne bo zahtevala od njih, naj bodo nji enaki; ljubila bo druge ravno zaradi tega, ker se bodo razlikovali od nje. In ravno ker bo živela, ne da bi se menila za druge, bo pomagala vsem, kakor nam je v pomoč kaj lepega, kar noče biti drugačno, kakor je. Človekova osebnost bo takrat zelo čudovita.« In pot do te čudovitosti je socializem.

Tako Oscar Wilde. In zdaj si oglejmo kot drugo skrajnost njegovega sodobnika in popolnega antipoda v vsakem pogledu, Maksima Gorkega. O njem je znano vsemu svetu, kakšno in kolikšno vlogo je igral v ruski revoluciji. Toda v svojih spominih na Lenina je ta humanist v najglobljem pomenu te besede zapisal o sebi: »Jaz čutim kratko malo organičen odpor nasproti politiki in sem zelo dvomljiv marksist.« In vendar je bil, kar je bil, ker je videl edino rešitev in odrešitev za človeka in človeštvo v tej in taki revoluciji. Njegova ljubezen do človeka, njegova sanja o njem, o njegovi veličini, lepoti, čudovitosti in vrednosti spoštovanja, to je navdih njegovega umetniškega ustvarjanja, pa tudi izvor njegove vere v smisel in veličino ruske revolucije, s katero se je shajal in razhajal, dokler je naposled ni priznal brez pridržkov. In še takrat je znova poudaril njen končni smisel, kakršnega je pač videl, ko je zapisal svojo pretresljivo izpoved: »Dokler se ne naučimo, da se bomo veselili človeka kot najlepšega pojava na našem planetu, se ne osvobodimo laži, ki vlada našemu življenju. S tem prepričanjem sem se rodil, z njim umrem, čvrsto verujoč, da bo nekoč na svetu priznana svetinja nad svetinjami — človek.« In njegova čvrsta vera je pokazala temu sanjarju in »dvomljivemu marksistu« edino pot do tega »nekoč« v marksistični revoluciji. Zanimivo in pomenljivo srečanje angleškega esteta in dandyja s prvobitnim človekoljubom in ruskim bosjakom pred vrati marksistične revolucije v imenu globoko različnih in vendar globoko sorodnih človečanskih sanjarij.

In vendar je to srečanje povsem razumljivo. Veliko najboljše literature in umetnosti, ki je, kakor je znano, tudi izraz širokih ljudskih razpoloženj, je nastalo iz bolečine nad svetom in človekom, kajti svet je slabo urejen in človek, ki je v bistvu tak, kakor ga je hotel in želel

videti Gorki, je slab in često oduren, ne ker bi tak hotel biti, temveč ker drugačen biti ne more. Odvisen je od sveta, v katerem živi, zato je treba popraviti svet. V ta namen pa ga je treba predvsem razumeti in spoznati. Tu pa nam je priskočil na pomoč marksizem. Pokazal nam je obe temeljni bolezni sveta, ki sta razredna urejenost družbe in njena nujna posledica, privilegiji za ene in brezpravnost za druge, in pa prekletstvo zasebne lastnine. Ta dva momenta sta kriva, da je bilo in na žalost še je človeško življenje boj in da se v njem razvijajo in množe zli nagoni, ki kvarijo človeka, ki pa so mu potrebni, če se hoče obdržati v negotovosti svoje eksistence in se biti za svoj blagor. Resnično, zamislimo si samo odpravo zasebne lastnine. Zamislimo si vso gotovost in varnost človeka v dobro urejeni socialistični družbi in se vprašajmo, kam se bodo obrnile, v kaj se bodo sprevrgle silovite energije, ki jih je doslej požiral eksistenčni boj? Nekaj se bo moralo zgoditi z njimi. In če si hkrati predočimo notranjo sprostitvev, ki se bo sčasoma utrdila v članih družbe, v kateri bodo presekanе korenine vse sebičnosti in moreče zaposlenosti z materialnimi vprašanji, skoraj ne moremo dvomiti, da se bo tisočletni led, nagrmeden v človeku v ledenih dobah zasebne lastnine, nekoč raztajal in da bo na kraju ledenikov vzcvetelo novo življenje. Kakšno? Kdo bi to vedel! Vsekakor pa zlahotnejše in neskončno bujnejše od življenja, ki je za nami.

Govoril sem o teh meditacijah, da bi pokazal mogočne razsežnosti in človeško pomembnost marksistične misli, lastnosti, ki jih imajo zgodovinsko najpomembnejše ideologije. Predstave o bodočnosti, ki jih je pobudila ta miselnost, sem imenoval sanjarije. Ne zaradi tega, ker bi bile golo fantaziranje, saj se vsiljujejo same po sebi, temveč zaradi tega, ker je naše življenje še daleč od njih, šele na prvem začetku novega. Med njimi in nami je še dolga in trda pot. Kajti ustvariti družbo brez razredov in brez lastnine se pravi preurediti svet iz temeljev. Nalogo je treba opraviti v boju z realnimi inertnimi silami, in ta spopad je težak in često neusmiljen, kajti to je boj s tisočletji. Vrh tega sile vztrajnosti niso samo konkretna in realna dejstva vnanjega sveta in družbe, marveč žive tudi v človeku kot pradavni atavizmi, ki se zde marsikomu sploh edina in prava človeška narava. Res je, da se nam ni bati strahotnih naporov, kakršne je preživljala ruska revolucija, ki so jo hotele zatreti združene reakcionarne sile vsega sveta. Sovjetska zveza jih je porazila in danes mora kapitalistični svet uporabljati manj groba sredstva zoper revolucijo, kjerkolj naleti nanjo. Vendar je na primer v španski državljanski vojni le še pokazal svojo pravo naravo. In naposled, ali je majhna in lahka stvar graditi novo

družbo in vse njene ustanove od države do najmanjše in najnižje celice gospodarskega in kulturnega sožitja na čisto novih temeljih, in to prvič v zgodovini človeštva? Tu ni ne vzorcev ne napotkov, marveč je za vsak trenutek, za vsako novo obliko potreben kratko malo izum. In vsak izum je spet šele poizkus.

Vsa komaj izmerljiva težavnost prehoda v novo, socialistično življenje in novo socialistično družbo se zelo določno kaže v sovjetskem dogajanju Stalinovega časa. Kljub svojim nedvomnim socialističnim tendencam je stalinizem večji del svojega prizadevanja posvetil izgradnji nove države. Pri tem pa se je zgodilo, da je ustvaril privilegiran sloj upravnega aparata, ki je podpiral in vzdrževal njegovo avtoritarnost in splošno miselno uniformnost. Njegova oblast se je po logiki stvari razvila v izrazit policijski sistem, ki se je naposled moral znajti na stališču, da so za dosego njegovih smotrov dovoljena vsa sredstva. In polagoma je postal aparat smoter sam sebi. Tako se je stalinizem izprevergel v mehanizem, ki ni v marsičem nasproten samo socializmu, marveč tudi humanizmu, zlasti socialističnemu. V zgodovini socialističnega gibanja predstavlja danes nevaren primer, ki je zaradi svoje prilagoditve praksi starega sveta posebno zapeljiv in spričo objektivnih težav — posebno udoben.

Z vsem prepričanjem lahko trdimo, da je Zveza komunistov Jugoslavije tako prakso odločno odklonila. Krenila je svojo pot, na kateri je zasnovala in uresničila marsikaj novega, edinstvenega in pomembnega. Predvsem se je izognila nevarnosti birokratizma, privilegiranega sloja upravnega aparata in vseh posledic te nevarnosti. Zaradi tega je pri nas izumljena vrsta oblik družbenega upravljanja in delavskega samoupravljanja in je najdena za naše življenje originalna rešitev agrarnega problema, ki ima namen, priravnati zaostalo poljedelsko proizvodnjo potrebam in značaju industrijske države in jo spraviti v sklad s socialističnim redom.

Zaradi vsega našega neodvisnega ravnanja in zaradi raznih izvirnih postopkov v socializaciji našega življenja so nastali leta 1948 spori med nami in Sovjetsko zvezo, ki se v zadnjih letih po kratkem premirju ponavljajo. Ne bom se spuščal v podrobnosti, kar zadeva napade na našo partijo. Poudariti bi hotel samo našo misel in zavest o teh sporih. Opori naše trdnosti sta dve. Prva je program Zveze komunistov, sprejet na VII. kongresu v Ljubljani lansko leto. Ta dokument govori sicer s preudarnimi in treznimi besedami politike, vendar tako, da se za vso razsodnostjo često svetlikajo daljni odsevi tistega, kar sem tukaj navajal kot sanjarije. To vsaj vidim jaz v takihle stavkih programa: »S takšno politiko in v takšnih družbenih pogojih, kakršne uresniču-

jemo pri nas pod vodstvom Zveze komunistov, se osvobaja in raste človekova osebnost, osebnost državljana socialistične Jugoslavije, se razvija humani odnos do ljudi in med ljudmi, se uresničuje socialistični humanizem...« Druga naša opora je praksa slehernega našega dneva, ki je polna trajnega prizadevanja za obvarovanje človeškega dostojanstva, kar se zlasti izraža v nenehnem stremljenju vse naše politike k čimbolj demokratičnim uredbam in metodam upravljanja. V programu in praksi se tedaj manifestira pri nas pravi socialistični duh in zdi se nam nesmiselno v imenu socializma protestirati zoper njega ali odrekati mu njegov nedvomni značaj. Nas navdaja ta duh s trdno vero v našo stvar in z globokim zadoščenjem. Hvaležni smo Zvezi komunistov Jugoslavije za njeno zgodovino, za njene težke žrtve na tej dolgi štiridesetletni poti, za žrtve, ki se jih spominjamo s pieteto, za naš osvobodilni boj, za svobodo in za vse njeno delo, ki nas je povzdignilo med pomembne sodelavce pri veliki stvari dokončne osvoboditve človeškega bitja in rodu.

J E S E N S K I   D A N

K a j e t a n   K o v i č

Brez žalosti je dan, čeprav ga polni
jesenska luč in teža zrelih trav
in plovejō v odrezani rokav
poletja zadnji, zapozneli čolni.

Brez marčnih sanj pod vekami avgusta,
ki so izplaknile pomladni strup,
je kakor tiha prošnja za poljub
na prsi zemlje in na ženska usta.

Brezkončen je. Ko bodo mirno spali
najbolj goreči nageljni nevest,
bo on še vedno paša črede zvezd
in tihi dom upehutih živali.